

Pakrac i okolica

od ranoga srednjeg vijeka
do kraja 16. stoljeća

Zavičajna povijest za učenike II. razreda
gimnazije i četverogodišnjih strukovnih škola

Branko Križan, prof. povijesti

Branko Križan, prof. povijesti

Pakrac i okolica

od ranoga srednjeg vijeka do kraja 16. stoljeća

Zavičajna povijest za učenike
II. razreda gimnazije i četverogodišnjih strukovnih škola

Autor:	Branko Križan, prof. povijesti
Nakladnik:	Povijesno društvo Pakrac – Lipik,
Lektorica:	Tanja Španjić, prof.
Recezent:	Stjepan Benković i Jelena Hihlik
Grafička obrada:	Ivan Černi / FOTOimago
Grafička obrada slika i zemljovida:	Zdenko Vukoja i Branko Križan
Naslovnica:	Stari grad Pakrac 1909. g., Josip Špoljar
Zadnje korice:	Gotička crkva u Tornju, tlocrt Božica Valenčić

ISBN 978-953-57199-9-1

Naklada: 300 komada

Pakrac, prosinac 2017.

Udžbenik je nastao uz financijsku podršku
Grada Pakraca i Srednje škole Pakrac

Pakrac i okolica

Riječ autora

Zavičajna je povijest sastavni dio nacionalne povijesti i kao takva nezaobilazna je i važna za spoznavanje i razumijevanje kulturnoga i nacionalnoga identiteta. Udžbenik *Pakrac i okolica od ranoga srednjeg vijeka do kraja 16. stoljeća* nastao je da bi se učenicima omogućilo proučavanje zavičajne povijesti, odnosno olakšalo upoznavanje povijesti pakračko-lipičkoga kraja, što je ujedno i svrha ovog udžbenika. Namijenjen je učenicima gimnazije i četverogodišnjih strukovnih škola u čijemu je programu zavičajna povijest malo zastupljena pa se događa da učenik više uči o povijesti neke strane zemlje nego o vlastitom zavičaju koji ima bogatu povijest. Budući da se zavičajna povijest ne može potpuno izolirati iz općega povijesnog konteksta, u tekst su djelomično uklopljene lokacije i događaji iz nešto šire okolice.

Nadam se da će ovaj udžbenik biti od pomoći i učenicima i nastavnicima kao praktično primjenjiv i funkcionalan izvor znanja o zavičajnoj povijesti.

Uvod

O pakračko-lipičkomu kraju u prvim stoljećima srednjega vijeka malo je znanstveno utemeljenih podataka jer na tom području sve do 2017. g. nisu bila provedena sustavna i opsežna arheološka istraživanja i sve što imamo od arheološke baštine slučajni su nalazi pronađeni pri kopanju temelja za kuće, ceste, plinovode ili pri obradi oranica. Prvi sačuvani pisani izvori, koji nam konačno rasvjetljavaju povijesni razvoj pakračko-lipičkoga kraja, datiraju iz 13. stoljeća. Što smo bliže današnjici, sve je manje nepoznanica jer se broj povijesnih izvora povećava.

Razdoblje ranog srednjeg vijeka

Iako je naša okolica bila naseljena još od vremena neolitika, na užem pakračkom području sve do 13. stoljeća nije postojalo veće naselje, ali postoji kontinuitet naseljenosti što potvrđuju arheološki nalazi. Iz rimskoga doba ostalo je nekoliko tragova koji dopuštaju zaključak da je neka vrsta naselja postojala i tada. Razdoblje ranoga srednjeg vijeka najslabije je istraženo. Zasad su otkrivena samo tri značajnija nalazišta iz tog doba: u Brezinama, Šeovici i Matkovcu kod Prekopakre. Na lokaciji *Zidinica* u Matkovcu 1966.

Srednjovjekovna glinena posuda iskopana na mjestu tržnice, Muzej grada Pakraca

Lokacija Zidinica kod Matkovca

godine provedeno je arheološko istraživanje. Pronađeni su ulomci

keramičkih posuda obogaćenih kvarcnim pijeskom smeđe, crne i žute boje, ukrašenih vodoravnim linijama. Iskopan je i grob s ljudskim i konjskim kostima te dijelovima jahaće opreme što je tipično za avaroslavenski način pokapanja u 7. i 8. stoljeću. Nalazi značajni za državnu razinu pronađeni su u Dolcu kod Požeškog Brestovca te kod Brodskog Drenovca. Datirani su u 9. stoljeće. Zlatni i srebrni predmeti iz Brestovca čuvaju se u Muzeju povijesti umjetnosti u Beču, a analiza upućuje na različito podrijetlo pojedinih nalaza: avarski pojas, franačka oprema za mač, bizantski nakit.

Nalazi iz Požeskog Brestovca

Avaroslavenski konjanički grob iz Drenovca

Temeljem toga može se zaključiti kako je tijekom burne seobe naroda na ovom području došlo do miješanja naroda i običaja.

Od kojega se stoljeća može pratiti srednjovjekovna povijest naše okolice? Što je pronađeno na srednjovjekovnom arheološkom nalazištu kod Matkovca u Prekopakri? Što je pronađeno u Brestovcu? Što temeljem tih nalaza možemo zaključiti o avaroslavenskom običaju pokapanja?

Ime Svetačje

Svetačje je staro hrvatsko (slavensko) ime za našu širu okolicu, a označava područje bogato izvorima pitke i ljekovite vode u narodu zvanima *svetinjama*. Tih izvora, odnosno *svetinja* bilo je više na području današnje zapadne Slavonije. Vjerojatno je u ranom srednjem vijeku Svetačje bio naziv za starohrvatsku župu na području današnje zapadne Slavonije u sklopu Posavske Hrvatske kneževine. Župu su činila tri dijela: Toplica, Pakar i Svetačje. Od 14. stoljeća Svetačje je bio naziv za najistočniji arhidakonat Zagrebačke biskupije. Arhidakonat Svetačje obuhvaćao je područje između Ilove, Save, Soboštine i Pakre što su zapravo granice nekadašnje starohrvatske župe. Zbog turskoga osvajanja i velikih migracija stanovništva naziv je iščeznuo, a do 19. stoljeća koristila ga je još samo rimokatolička crkva.

Što je to Svetačje? Objasnite kako je nastao naziv Svetačje. Koje su rijeke omeđivale Svetačje? Kako je Svetačje bilo podijeljeno? Kojoj je kneževini pripadalo početkom 9. stoljeća? Kojoj je biskupiji pripadao arhidakonat Svetačje?

Ime Pakrac

Dvije najveće rijeke našeg kraja u srednjem vijeku imale su druge nazive u odnosu na današnje. Rijeka Pakra zvala se *Pakrac*, a rijeka Bijela zvala se *Pakra* ili *Pakar*. Potonja je tada bila glavni vodotok cijeloga područja što potvrđuju ime sela

Fotografija rijeke Pakre

Pakrani i ime manastira Pakra nedaleko od Sirača, u gornjem toku rijeke. Pakrac je umanjena od *Pakra*, u smislu pritoka i taj hidronim doslovno je prenesen na grad u izvornom obliku *Pukruc* ili kajkavskom *Pekrec*. Dakle, ime grada svojim deminutivnim oblikom čuva staro ime rijeke na kojoj leži. Nakon turskih osvajanja došlo je do promjene naziva rijeka: srednjovjekovna rijeka *Pakrac* postaje Pakra, a rijeka *Pakra* postaje Bijela.

Prvo arheološko istraživanje starog grada, 2017. g. pokazalo je da su temelji kule debeli 4 metra

Dvije glavne srednjovjekovne rijeke našeg zavičaja

Kako su se nekad zvale rijeke Pakra i Bijela? Kako je nastalo ime grada Pakraca? Koja se rijeka smatrala glavnim vodotokom?

Feudalni posjedi Pakar i Pakrac

Pakrački kraj bio je podijeljen u nekoliko posjeda koje su vladari razdijelili plemstvu. Povijesni izvori pokazuju razlike između rodovskoga (starosjedilačkog, domaćeg, nižeg) plemstva i donatorskoga (stranog, visokog) plemstva koje se neprestano pokušavalo domoći baštine rodovskoga plemstva. Najveći posjed bio je Pakar sa središtem u današnjim Sređanima. Pakar su od kralja Bele III. Arpadovića dobili mađarski plemići Tetenji. Oni su na području današnjih Sređana imali utvrdu, crkvu, samostan i gospodarske zgrade. Srijedom se održavao sajam pa otud naziv Sređani, odnosno

Pakarsko Središće. Kralj Bela IV. iz posjeda Pakar odvojio je dio istočno od srednjeg toka rijeke Pakrac (danas Pakra) i darovao ga ivanovcima. Čini se da je pri tome značajnu ulogu imao hrvatski herceg Koloman, Belin brat. Tako je nastao feudalni posjed Pakrac koji se prvi put spominje 1238. g. kada ga kralj izuzima i iz Požeške županije.

Kakav je bio odnos stranog donatorskog plemstva prema rodovskom plemstvu? Kako se zvao i gdje je bio smješten najveći posjed u okolici? Tko je njime vladao? Kada je i kako nastao posjed Pakrac?

Utvrda

Utvrda sv. Ivan bila je glavni utvrđeni objekt posjeda Pakrac. Nalazila se na lijevoj obali Pakre. Bila je jezgra budućega grada. Građena je u 13. stoljeću. Utvrda sv. Ivana, u pisanim izvorima *Castrum sancti Iohannis*, imala je oblik nepravilno-

Jedna od kula i krčma na mjestu starog grada

Razglednica starog grada

g peterokuta sa 7 kula na bedemima i jednom unutarnjom branič-kulom. Ona je bila najstariji, najjači i najviši dio utvrde. Bila je visoka 30 metara. Postojao je i ulaz s pokretnim mostom. Bedemi su bili visoki oko 12, a kule do 16 metara. Glavni materijal gradnje bio je klesani kamen. Utvrda je bila okružena opkopom ispunjenim vodom. Pakračka utvrda bila je jedna od najvećih u Slavoniji.

U utvrdi i u podgrađu oko nje, živjeli su ivanovci, župnik te razni obrtnici i službenici: preceptor, kaštelan, konjušar, kovač, mesar, kožar, krznar, sokolar, remenar, užar, krojač, tesar, stolar, pisar, bačvar, nožar, lončar, mlinar, solar, opančar, strelar itd. U utvrdi se nalazila i crkva građena gotičkim stilom, samostan, bolnica...

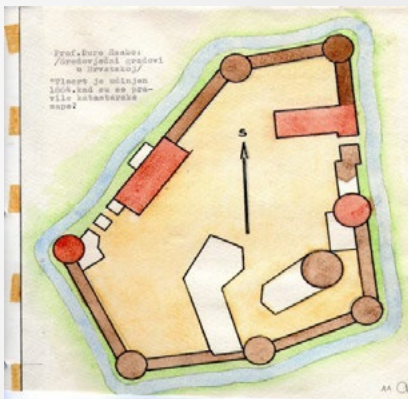
Prvi poznati upravitelj bio je preceptor Hugo, spomenut 1278. godine, a nakon njega Baldon koji je bio i dubički župan, stoga možemo zaključiti da su prvi upravitelji grada bili francuski križari.

Utvrdna je bila logistička podrška križarima u ratovima na Bliskom istoku, ali i u ratovima protiv heretika u Bosni. Zato je Sv. Ivan bio važan čimbenik sigurnosti i kontrole ovog područja. Vojska je u utvrdi bila sve do 1750. godine kada je napušta i premješta

se u Trenkov dvorac (stara gimnazija). Danas je vidljiv dio temelja bedema, nasipa i jarka kod pakračke policijske postaje koja je simbolički naslijedila svrhu utvrde.

Jugozapadno od utvrde, gdje su danas osnovna i srednja škola, bila je močvara i zato je naselje (tzv. podgrađe) bilo sjeveroistočno gdje je danas središte grada. Na rijeci Pakri bili su mlinovi, vodeni-ce i mostovi. U slučaju opasnosti stanovništvo se sklanjalo unutar bedema. Smatra se da je tada prostor preko Pakre bio ne naseljen i vrlo šumovit.

Koja je bila svrha Utvrde sv. Ivan? Kad je sagrađena utvrda? Tko ju je gradio i njome gospodario? Opiši izgled utvrde uz pomoć priloženog tlocrta. Kako se zvao najviši dio utvrde i koliko je bio visok? Od kojeg je materijala sagrađena utvrda? Što misliš zašto? Navedi neka obrtnička zanimanja koja su postojala u Pakracu.

Tlocrt staroga grada iz 1868. i njegovo uklapanje u satelitsku sliku grada

Crtež ulaza u kapelicu utvrde iz 1874., Ivo Geber

Susjedne utvrde

U blizini pakračke nalazile su se i druge utvrde. Najbliža utvrda na istoku bio je Čaklovac, zatim Kamengrad. Čaklovac je bio unutar pakračkog vlastelinstva. Sagrađio ga je mađarski plemić Čak (Csak) krajem 13. stoljeća, a nalazi se na nepristupačnom terenu na Psunju, desetak kilometara istočno od Pakraca. Bijela Stijena i Rašaška bile su utvrde na jugu, Podborje (Daruvar), Sirač, Sredani (Petrovina) na sjeveru, a na zapadu Subocki Grad i Kaštel Dežanovački. Nijedna od spomenutih utvrda nije bila jaka, velika i značajna kao pakračka utvrda.

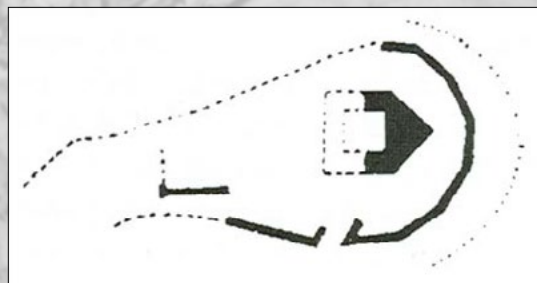

Čaklovac južni zid

Prednja strana utvrde

Navedi utvrde koje su se nalazile u blizini pakračke. Koja je utvrda bila dio pakračkog posjeda? Kako je dobila ime?

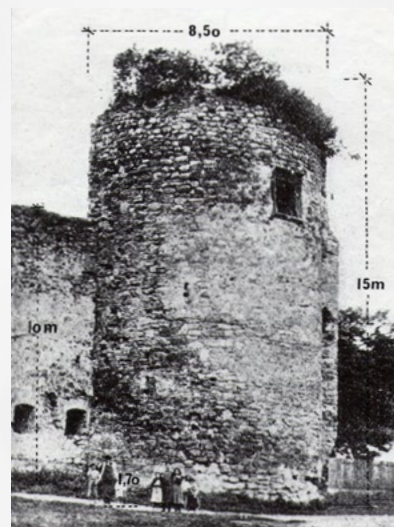
Tlocrt utvrde Čaklovac, Gjuro Sabo, 1920.

Kulturocid nad starim gradom

Stari grad, odnosno utvrda rušena je postupno i temeljito. Do danas nije jasno zašto je bilo tako. Nakon odlaska grofova Jankovića 1860-ih, novi vlasnik postaje pravoslavna pakračka eparhija, tj. vladika Miron. O utvrdi više nije vođena briga pa su građani počeli svojevolumno uzimati kamen za gradnju kuća. Kamenom utvrde nasipavana je cesta Lipik – Kukunjevac. Grad je 1920. godine obišao i fotografirao Đuro Szabo, ravnatelj Hrvatskog arheološkog muzeja. Premda je zaustavio rušenje utvrde, njezin je najveći dio ipak srušen nakon 1945. godine kada su odlukom skupštine općine na njezinu mjestu sagrađene nova općinska zgrada te zgrade pošte i policije. Zadnja je kula srušena 1960. godine. Odgovorni jednostavno nisu marili za simbol grada, stoga je paradoksalna činjenica da su pakrački stari grad bolje čuvali Turci nego mi sami.

Utvrda sv. Ivana evangelista, crtež Radovana Devlića

Kula na istočnoj strani bedema

Koliko je trajalo rušenje utvrde? Kada je srušen najveći dio? Tko je pokušao zaustaviti rušenje? Što misliš zašto tadašnji građani nisu marili za utvrdu?

Ostatak kule na istočnoj strani bedema

Templari i ivanovci

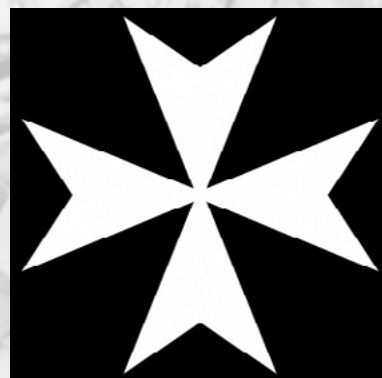
Templari i ivanovci bili su crkveni viteški redovi (vojnici redovnici). Osnovani su u Jeruzalemu nakon Prvog križarskog rata.

Templari su bili vojnici, branitelji kršćana, ponajprije vitezovi. Nazvani su po prvom samostanu kraj Salomonova hrama u Jeruzalemu (lat. *templum*). Uz vojne zadaće bavili su se i pomaganjem križarima i hodočasnicima na putu u Svetu Zemlju te pastoralnim radom. Svojim kućama, samostanima i utvdama premrežili su europske zemlje pa i Hrvatsku. Imali su oko 9000 posjeda. Bavili su se novčarstvom, stoga su bili su vrlo bogati i utjecajni. Čak su i kraljevima posuđivali novac, a povjeravane su im i najvažnije službe. Nakon propasti ovoga reda neke njihove posjede dobili su ivanovci.

Ivanovci, zvani i hospitalci, osim ratovanjem bavili su se zdravstvenom njegom hodočasnika, bolesnika i križara. Bili su i svećenici. Može se reći da Pakrac ima zdravstvenu tradiciju staru koliko i grad. Osnovani su uz kapelu sv. Ivana u Jeruzalemu gdje su imali gostinjac (konačište, hospicij) i bolnicu za hodočasnike. Vjeruje se da su utvrdu gradili upravo oni nakon što su 1238. godine od Bele IV. kraljevskom darovnicom dobili posjed Pakrac. Pakračko vlastelinstvo (preceptorat) postaje u 14. st. dio Vranskoga priorata.

Grb templara

Grb ivanovaca

Naziv se odnosio na sve posjede templara i ivanovaca u Hrvatskoj i Bosni. Sjedište mu je bilo u Vrani kod Biograda. Poznatiji priori bili su hrvatski banovi Ivan Paližna, Ivan i Matko Talovac i Petar Berislavić. Bili su vrlo moćni jer su gospodarili s oko 40 feudalnih posjeda u Hrvatskoj. Ivanovci su tristotinjak godina bili vlasnicima Pakraca.

Kada su i od koga ivanovci dobili Pakrac? Čime su se bavili ivanovci, a čime templari? Što je Vranski priorat? Koliko dugo Pakrac ima zdravstvenu tradiciju?

Maketa starog grada, Ivo Geber

Oprema i odjeća templara, Muzej grada Pakraca

Legenda o petku 13.

Priča o nesreći na *petak 13.* vezana je uz ukinuće templara. Oni su posudili mnogo novca francuskomu kralju Filipu IV. Lijepom koji je skovao urotu protiv njih kako ne bi morao vratiti dug. Optužio ih je za herezu, bogohuljenje i razne prijestupe. Nijedna optužba nije dokazana, ali templari su uništeni. Većina ih je mučena i spaljena na lomači, uključujući i velikog meštra Jacquesa de Molaya koji je spaljen u Parizu, na petak 13. listopada 1307. godine. Prema legendi Jacques je prokleo kralja i papu. Činjenica je da su do kraja godine umrli i francuski kralj i papa koji nije zaštitio svoje vjerne redovnike. Neke njihove posjede preuzeli su ivanovci.

Kako je nastala legenda o petku 13.? Tko je preuzeo dio templarskih imanja?

O kovnici

U Pakracu je jedno vrijeme radila najstarija kovnica hrvatskog banskog novca.

Spominje se u povelji kralja Bele IV. kao *camera de Puchruch* 1256. g. kada je kralj presudio u sporu zagrebačkog biskupa i ostrogonskog nadbiskupa radi prava na prihode od kovnice. Novac se zvao *moneta banalis* (banski novac ili banski denar). Kolao je na području srednjovjekovne Slavonije, a s obzirom na to da je bio odlične

kakvoće primjerci su nađeni i u Sloveniji, Mađarskoj, Transilvaniji, srednjovjekovnoj Bosni i Humu (Hercegovini) te u Srijemu. Kovnica je bila jedan od elemenata državnosti i dokazivala je

Grb bana Stjepana, Banski denar, lice i naličje, Kuna – današnji novac, lice

autonomiju Slavonije, odnosno Hrvatske unutar Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva. Novac je originalno grafički oblikovan i pripada među najbolje europske srebrnjake. Težio je 0,90 grama. Tada Pakrac doživljava svoj procvat, svoje prvo zlatno doba.

Naime, do 13. stoljeća u Hrvatskoj se nije plaćalo novcem već krznom kune, a postojao je i poseban porez zvan *kunovina* ili *marturina*. Zato je kuna na licu banskog denara. Na novcu je oko kune latinski tekst: *Moneta regis per Sclavoniam* (kraljevski novac za Slavoniju). Šestokrake zvijezde i polumjesec na naličju predstavljaju stari hrvatski (ilirski) grb, a dvije glave odvojene patrijarhalnim križem predstavljaju ugarskog kralja i hrvatskog hercega ili bana. U ravnini donje prečke tzv. su sigle.

Kovnica je osnovana za vladavine Bele IV. (1235. – 1270.) i bana Stjepana II. Guthkeleda (1248. – 1260. g.). Nažalost, nije ostala dugo u Pakracu. Preseljena je na zagrebački Gradec već 1260. godine.

Zašto je kuna bila na licu banovca? Analiziraj i opiši lice i naličje novca? Što je u političkom smislu predstavljala kovnica? Gdje je bilo dozvoljeno kolanje banovca? Gdje su još pronađeni primjerci banovca? Što misliš zašto? Zašto je kovnica prebačena na Gradec?

Stanovništvo

Naš je kraj u srednjem vijeku bio gusto naseljen. Srednjovjekovni stanovnici našeg zavičaja bili su Hrvati kajkavskoga narječja koje se prostiralo na istok barem do utvrde Čaklovac (originalno Čaklovec). Trag kajkavskoga dijalekta sačuvan je u inačici naziva grada – Pekrec te u nazivu za močvarno zemljište južno od utvrde – Berek.

Turci su opustošili naš kraj. Nakon osvajanja, krajem 16. stoljeća, dolazi do velikih migracija i depopulacije. Velik dio starosjedioca, Hrvata kajkavaca, otjerani su na zapad i sjever Hrvatske, a novodoseljeni stanovnici bili su većinom Vlasi iz Bosne koji su bili turski saveznici. Govorili su štokavskim narječjem koje je uskoro prevladalo na ovom području.

Kojim su narječjem nekad govorili stanovnici našega kraja? Kakve se promjene događaju u 16. stoljeću?

Županije

Početkom 13. stoljeća Pakrac je bio u sastavu Požeške županije, a izvori to preciziraju: "...*terram Petriz exemtam de comitatu de Posoga...*". Kasnije, u 14. stoljeću Pakračko je područje nedvojbeno pripadalo

Srednjovjekovne županije u našoj okolini

Križevačkoj županiji koja je bila najveća u Kraljevstvu i obuhvaćala je područje od Križevaca do Čaklovca i Orahovice. Križevački župan tradicionalno je obnašao funkciju banova zamjenika, tzv. *banovca*. Susjedne županije bile su: na istoku Požeška i Baranjska, na jugu Dubička, na sjeveru Virovitička, a zapadu Zagrebačka županija.

Uz pomoć karte navedi županije koje su okruživale naš zavičaj u srednjem vijeku. Kolika je bila Križevačka županija? Koja je uopće bila funkcija župana? Što je zapravo bio banovac?

Sela u našoj okolini

Srednjovjekovna sela bila su skup raštrkanih zaselaka. Najveće naselje bili su Sredani gdje stalnost naseljenosti postoji još od rimskog doba. Susjedno selo Badljevina nastaje u 14. stoljeću, a osnovao ga je plemić Bagyon po kojem je zvano Bagenovac. Područja sela Brezina i Šeovice neprestano su naseljena od ranoga srednjeg vijeka. Selo Gaj spominje se već u 13. stoljeću, kao i Dragović te Čaklovac. Potonje se nalazilo u podnožju utvrde, a bilo je poznato kao Čakova Ves, odnosno Čakovo Selo. Selo Toranj nazvano je po zavjetnoj crkvi sagrađenoj u 15. stoljeću. Vrlo značajno mjesto bilo je podgrađe Bijele Stijene koje se nalazilo pod istoimenom utvrdom. Najranija povijest Lipika zasad je neistražena, ali je vrlo vjerovatno da je termalni izvor pripadao *svetinjama* i da se koristio neprekidno od rimskog doba. Postoji podatak da je na mjestu današnjega Lipika bilo selo Vrnjaci.

Koje je selo u našem zavičaju bilo najstarije i najznačajnije? Koja su sela nazvana prema osnivačima? Što znamo o srednjovjekovnom Lipiku?

Crkvena pripadnost

Od 10. stoljeća Pakrac je bilo u sastavu Sisačke biskupije i tako je bilo sve do 1094. g. kada je osnovana Zagrebačka biskupija. Nije jasno komu je pripadao Pakrac tijekom 12. i 13. stoljeća jer se nalazio točno na granici Pečujske i Zagrebačke biskupije koje su dugo vodile parnicu za područje Pakraca radi prihoda crkvene desetine. Od 14. stoljeća Pakrac definitivno pripada Zagrebačkoj biskupiji i arhiđakonatu Svetačje. To znamo iz popisa župa Zagrebačke biskupije koji je 1334. g. sastavio Ivan Arhiđakon rodnom iz okolice Daruvara.

Kako su Sisak i Pakrac nekad bili povezani? Koje su se biskupije otimala za naše područje? Zašto?

Crkve u okolici

Sačuvani su ostatci samo nekoliko srednjovjekovnih crkava. Sačuvane su jer su građene u kamenu. Crkva u Dragoviću potječe iz 13. ili 14. stoljeća. Pretpostavlja se da su njeni graditelji plemićki rod Tiboldovići i da je posvećena sv. Stjepanu. Crkva je napuštena u 16. stoljeću zbog turskoga osvajanja, a zub vremena ju je sveo na ostatke triju zidova. Ova crkva i dalje propada.

Crkva pokraj sela Toranj srećom nije toliko propala. U 15. stoljeću podigli su je plemići Tetenji kao zavjetnu kapelu. Crkva je građena kasnogotičkim stilom. Tlocrt je u obliku trolista pa podsjeća na sv. Donata u Zadru. Posvećena je sv. Trojstvu i jedni je primjer takve crkve u sjevernoj Hrvatskoj pa je posebno vrijedna. U tursko doba bila je osmatračnica. U 18. stoljeću postala je vlasništvo pravoslavnih vjernika iz sela i posvećena sv. Pantelejmonu. U unutrašnjosti crkve ništa nije sačuvano. Treća i najbolje sačuvana crkva iz predturskog vremena gotička je crkva sv. Ane sagrađena 1412. g. u selu Donja Vrijeska sjeverno od Daruvara. Patron crkve i samostana bio je Benedikt Nelipić od Dobre Kuće.

Gotička crkva u Tornju

Ostaci srednjovjekovne crkve u Dragoviću

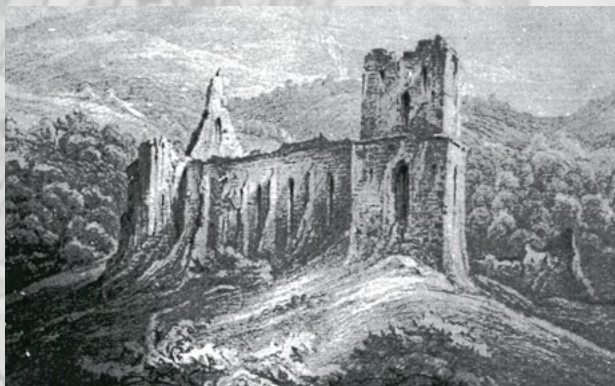
Gotička crkva Sv. Ane, Donja Vrijeska kod Daruvara

Druge crkve nisu sačuvane zbog rušenja ili zbog drvene građe jer kamen je bio vrlo skup. Kad se rušio stari grad, srušena je i gotička kapela. Katoličko stanovništvo često se bunilo protiv osmanlijske vlasti pa su Turci za odmazdu palili i uništavali katoličke crkve što je još jedan od razloga njihova nestajanja.

Navedi tri bar djelomično sačuvane crkve. U kojem su stilu građene sve tri crkve? Koja kamena crkva nije sačuvana, a znamo gdje je bila? Koja je najbolje sačuvana srednjovjekovna crkva?

Samostani u okolici

U Pakracu je postojao samostan ivanovaca jer se u izvorima spominje riječ *domus*. U okolini je bilo još važnih samostana. Najstariji slavonski benediktinski samostan, Rudina, nalazi se na Psunju. Posvećen je sv. Mihovilu. Osnovao ga je u 12. stoljeću ban Borić. U toj glasovitoj opatiji pronađen je u kamenu uklesan tekst na hrvatskom jeziku pisan latinicom, samo dvije riječi "*brat lan*", što je prava rijetkost za to razdoblje. Samostanska crkva građena je romaničkim i gotičkim stilom, a glasoviti arheološki nalaz su i tzv. Rudinske glave – romaničke skulpture dvadesetak kamenih ljudskih gla-

Samostan benediktinaca u selu Bijela, 18. stoljeće

Ostaci benediktinskog samostana u selu Bijela, srpanj 2017.

vali dokumenti). Samostani su bili važni kao rasa-dišta i središta obrazovanja i kulture toga doba jer su u njima bile knjižnice i neka vrst osnovne škole.

Putovi

Pakrac se nalazio na raskršću važnih putova. Pretpostavlja se da su se ovdje križala dva pravca. Pravac sjever – jug, pratio je antički put Salona – Aquincum (danas Budim). Drugi je bio u pravcu istok – zapad povezujući antičku Sisciju i Sirmij, odnosno u sred-njem vijeku Zagreb, Čazmu, Pakrac, Požegu, Vukovar i Zemun. Cesta je prolazila kroz Pakrac i u izvorima je zvana *via banalis* (banska cesta).

Koji je najstariji samostan u Slavoniji? Kojem je redu pripadao? Tko mu je bio patron? Što je kaptol? Zašto su samostani važni? Što misliš da se dogodilo s većinom samostana?

Koji se srednjovjekovni putovi križaju u Pakracu? Koje su pravce naslijedili? Što povezuje via banalis?

Oružje i vojna oprema

Srednjovjekovno društvo bilo je patrijarhalno i ratničko. Plemićki sloj posebno njeguje kult viteštva i vojničke časti. U tome su se posebno isticali baš templari, ivanovci i teutonci (njemački crkveno-viteški red). U pravilu oni su bili vješti ratnici koji su mnogo vremena provodili vježbajući ratničke vještine i blisku borbu, npr. streličarstvo, mačevanje, bacanje koplja, sjekire, jahanje pod ratnom opremom, lov i slične aktivnosti.

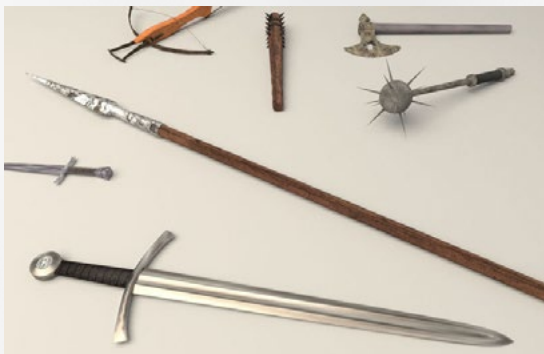

Vitez je bio dobro naoružan. Imao je dugi mač, bodež, koplje, štit i oklop. Osim toga mogao je imati i sjekiru, luk i strijele, buzdovan, samostrel, pračku itd. Vitez nikad nije koristio varke, već je uvijek išao prvi u bitku bez straha od pogibije. Templari i ivanovci bili su na glasu kao hrabri i časni ratnici.

Analiziraj i opiši naoružanje i opremu jednog viteza. Kakvi su ratnici bili ivanovci i templari?

Bitke i okršaji

Srednji vijek obiluje sukobima plemstva pa nije isključeno da se koja bitka ili bar okršaj dogodio i na ovom području. Samo jedna bitka detaljnije je zabilježena, između vranskog priora Ivana Talovca i Ivana Vitovca, vojskovođe

Najčešće srednjovjekovno oružje

Ulrika Celjskog, koja se odigrala 1445. g. Prior Ivan branio je Pakrac od osvajača grofova Celjskih. Točnu lokaciju bitke teško je utvrditi, vjerojatno se odigrala u blizini utvrde, ali postoji pretpostavka da se vodila na mjestu sela Filipovac gdje postoji toponim Tabor. Bitka je bila žestoka, a sudjelovali i oklopljeni konjanici (vitezovi) i pješaci. Tada je hrabro poginuo iskusni ratnik, vranski prior Ivan, a Pakrac je osvojen i opljačkan. To je uzrok slabljenju grada koji kraljevi počeli davati u zakup raznim plemićima. Možda je trag te bitke buzdovan iz 15. st. pronađen kod Lipika.

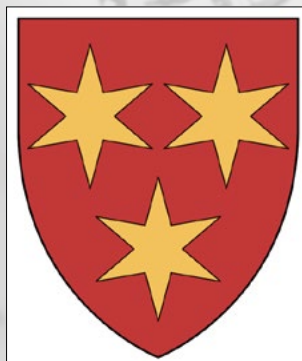

Buzdovan iz Lipika, potječe iz 15. stoljeća. Hrvatski povijesni muzej.

Nastavak slabljenja slijedi nakon Mohačke bitke kada je godinama bjesnio građanski rat Ferdinandovih i Zapoljinih pristaša. Glavni vojskovođa kralja Ferdinanda u Slavoniji bio je Ljudevit Pekry od Petrovine s posjedima sjeverno od Pakraca. Pakrac se našao na strani protukralja Ivana Zapolje jer je zagrebački biskup Šimun Erdödy bio uz Ivana Zapolju, koji je rodom iz mjesta Zapolje kod Nove Gradiške. Njegov vojskovođa bio je Krsto Frankopan, ban i vranski prior. Rezultat su opustošena biskupova imanja i utvrde, među kojima i pakračka utvrda. Frankopan je u znak odmazde razvalio sve Pekryjeve utvrde, a u dvobo-

Koja je glavna posljedica bitke iz 1445. godine? Koja je bila posljedica građanskog rata nakon Mohačke bitke?

ju Pekry ga je ranio. Oni su bili luti neprijatelji. Građanskim ratom najbolje su se okoristile Osmanlije koje su tada zauzele velike dijelove Slavonije.

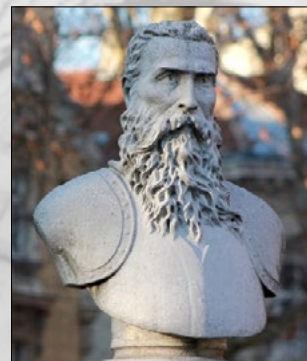
Grb Celjskih

Grb Talovaca

Ljudevit Pekry

Krsto Frankopan

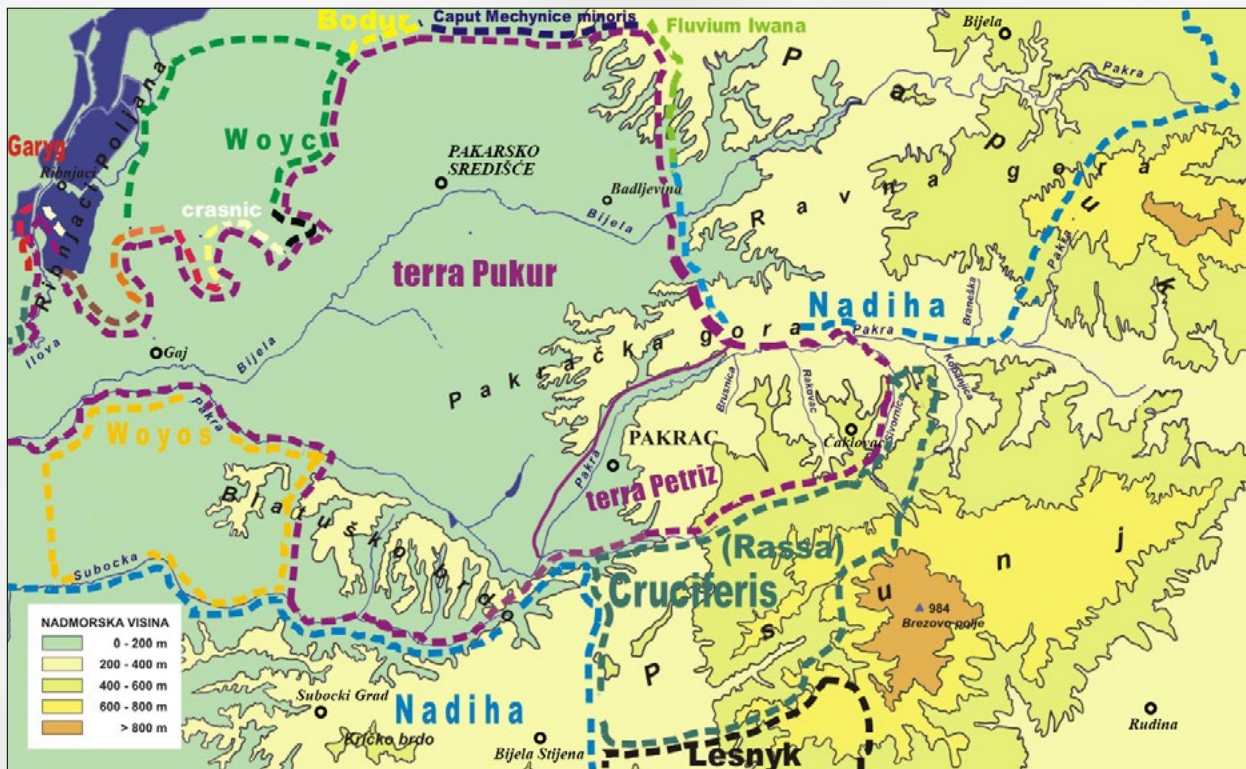
Šira okolica sa srednjovjekovnim utvrdama, samostanima, crkvama i dvorcima

Šira okolica s utvrdama, samostanima, crkvama i dvorcima uklopljena u feudalne posjede

Susjedni feudalni posjedi

Pakrac su okruživali razni posjedi, veći i manji. Oko srednjeg toka rijeke Bijele bio je posjed Pakar kojim je iz Sredana gospodario plemićki rod Tetenj (mađarski Teteny). Taj rod i njihov posjed bio je među uglednijima u Slavoniji jer je pripadao najvišem mađarskom praplemstvu. Članovi tog roda

Pakračko-lipička okolica s približnim granicama feudalnih posjeda prema povijesnim izvorima 13. stoljeće

bili su birani za banovce, a jedan od njih, Petar, bio je ban cijele Slavonije (1281. – 1283. g.). Tetenji su u 15. stoljeću uzeli pridjev *de Pekry*, a posjed su podijelili na Petrovinu i Pavlovinu. Područjem gornjeg toka Bijele gospodario je rod Tibold sa središtem u Siraču i Dobroj Kući. Važno imanje bilo je na području Daruvara. Pripadalo je utvrdi Dobra Kuća, a na mjestu današnjeg Daruvara bila je utvrda i tri sela: utvrda Bor (mađ. Kovar) te sela Podborje, Četvrtkovec i Dimičkovina. Područjem Bijele Stijene, Novske i Subockog Grada gospodarili su plemići Svetački, ogranak Tiboldovića. Na zapadnom dijelu Psunja, istočno od potoka Sloboštine, bili su templarski posjedi Rašaška i Lijesnica. Na istočnom dijelu Psunja bio je benediktinski posjed Rudina.

Koji su plemićki rodovi imali velika imanja? Koji je rod bio najugledniji i zašto?

Stećci iz Šeovice

Na groblju u selu Šeovici nalaze se dva sačuvana stećka u obliku stupca. Vjerojatno ih je ranije bilo više. Potječu iz 16. stoljeća. Na jednom je tekst na bosančici na kojem piše: *ovdje počiva starac Radmio*. Starac je naziv za poglavara bosanskih krstjana. Ovo je jedini sačuvani spomenik pisan bosančicom u Slavoniji. Ovi stećci svjedoče o migracijama iz Bosne.

Što je stećak? Koga predstavlja naziv starac? Za koje područje su karakteristični takvi spomenici?

Osmanlije osvajaju Pakrac

Razdoblje srednjega vijeka završava turskim osvajanjem. Ono je bilo olakšano zbog posljedica građanskog rata koji se vodio od 1527. do 1538. godine. U to je vrijeme najmoćnija osoba u Hrvatskoj bio Nikola IV. Zrinski, ban od 1542. do 1556. godine. Kao izvrstan vojskovođa od kralja Ferdinanda Habsburškog dobio je banstvo te pogranične utvrde, među kojima 1541. i Pakrac nakon što ga je kralj

oduzeo Ivanovcima. Budući da su Osmanlije već 1536. godine zauzeli Požeštinu, kralj je namjeravao u gorju Psunja i Papuka stabilizirati granicu pa tako Pakrac postaje važna utvrda na granici. Novi udarac obrani zadao je Kristofor Svetački koji je 1540. godine prebjegao Turcima kako bi sačuvao svoje posjede

Grb obitelji Zrinski

Ban Nikola IV. Zrinski

Stećak u Šeovici

oko Novske. Kralj nije slao dovoljno novca za obranu i plaće vojnika, a ni Nikola ga više nije imao pa u jesen 1543. godine grad ostaje bez obrane. Zauzima ga 1544. godine bosanski sandžakbeg Ulama-paša, kako se čini bez veće borbe. Zanimljivo je Nikolino pismo kralju u kojemu piše kako je htio srušiti pakračku utvrdu da ne padne u ruke Osmanlija, ali nije mogao jer je bila prevelika i čvrsto građena.

Tko je bio posljednji vlasnik Pakraca prije njegova pada pod tursku vlast? Tko je i kada osvojio Pakrac? Zbog kojih je razloga Pakrac lako pao Turcima u ruke?

Sandžak Pakrac

Sandžak je temeljna turska upravno-teritorijalna jedinica; nešto poput velike županije. Turci su 1552. godine doprli do Čazme gdje su osnovali sandžak Čazma (tur. *Začasna*). Kako je Čazma bila previše isturena, središte je 1559. godine prebačeno u Turcima sigurniji Pakrac (tur. *Pakriče*). Bio je to pogranični sandžak u sastavu Bosanskog pašaluka. Osmanlije su privukli atributi grada (kovnica, sačuvana jaka utvrda). Tako je Pakrac postao središte obrane i uprave šireg pograničnog područja (tur. *serhat*) i opet doživljava veliki procvat. Turski putopisac Evlija Čelebi sredinom 17. stoljeća opisuje ga kao veće naselje od šest stotina kuća i stalnom

Spahijski podrum početkom 20. stoljeća

Detalj sa Spahijskog podruma, predpostavlja se da simbolizira Tursko osvajanje grada

posadom od 600 vojnika i topnika. Divi se utvrdi koju opisuje kao vrlo čvrstu. Prema Čelebiju, Pakrac je imao status kasabe (grad), imao je čaršiju (ulica trgovačkih i obrtničkih radnji), džamije, dvije tekije (samostan), šest osnovnih škola, dva hana (konačište), hamam (kupalište) i tri medrese (srednje škole). Radi sigurnosti središte sandžaka 1592. godine prebačeno je u Cernik.

Kada je osnovan Pakrački sandžak? U sklopu kojeg pašaluka se nalazio? Kako ga opisuje Čelebi? Što je čaršija? Koliko je bilo srednjih škola, a koliko vojnika? Do kada je grad bio središte sandžaka? Što znaš o Spahijskom podrumu?

Kaos na koncu 16. stoljeća

Središte sandžaka 1592. godine premješteno je u Cernik zbog sve češćih protunapada hrvatske vojske. Tako su primjerice 1595. kod Čaklovca varaždinski general Sigismund Herberstein i njegove haramije porazili jaku osmanlijsku vojsku i mirno se vratili nazad preko Ilove, tada granične rijeke.

Bilo je ovdje još dosta katoličke raje, Hrvata Slavonaca, koji su banskoj vojsci pomagali kao hajduci. Na poticaj i ohrabrenje požeških franjevaca 1596. godine izbio je ustanak katoličke raje koji je trajao godinama. Potaknut ustankom, 1599. godine u sandžak je provalio kraljevski kapetan Petar III. Erdödy. Privremeno je zauzeo Pakrac i Čaklovac te došao nadomak Požege gdje mu se pridružio harambaša Luka Senčević koji je s 200 hajduka spalio Požegu. Tada je, prema legendi, hajduk Franjo Ilinić (Ilić) sasjekao zloglasnog upravitelja Čaklovca, Rustan-agu Sladovića, osvetivši otmicu svoje žene. Istodobno, Turcima su velike probleme stvarali braća Lapsanovići i njihova hajdučka družina. Tih godina osmanska je vlast bila je ozbiljno uzdrmana, ali ipak nije srušena. Zbog odmazde koja je

Grb obitelji Erdödy

uslijedila izginuli su mnogi starosjedićki hrvatski rodovi, a na njihovu su zemlju naseljeni pravoslavni Vlasi odani Turcima.

Iako je malo trebalo da Osmanlije izgube ovo područje, hrvatska rekonkvista morala je sačekati zbog neodlučnosti Bečkoga dvora.

Sandžak Pakrac - Cernik

Zašto je središte sandžaka prebačeno u Cernik? Možeš li prebacivanje središta povezati sa jednom velikom bitkom? Koja je rijeka bila granica Osmanskog carstva i Hrvatske? Koje hajdučke vođe možeš nabrojati? Kako se zove nogometni klub u Pakracu? Koji je grad nastao blizu Cernika u 18. stoljeću?

Prvo arheološko istraživanje starog grada Pakraca 2017. g.

Istraživanje je financiralo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske na inicijativu Grada Pakraca. U lipnju 2017. godine iskopane su tri sonde na odabranim mjestima. Istraživanje je proveo Arheološki institut iz Zagreba u suradnji s Muzejom grada Pakraca (Tea Lokner). Voditelj istraživanja dr. sc. Juraj Belaj ističe da su nalazi slojeviti, otprilike od 14. do 17. stoljeća. Pronađene su kamene topovske kugle raznih dimenzija, ostatak cijevi brončanoga topa, jedna ukrašena keramička posuda iz 14. stoljeća, temelji gotičke crkve, dio buzdovana, ostaci turskih lula, ukrašeni spremnik za barut izrađen od životinjske kosti, dugme s tekstom na latinskom jeziku. Otkriveno je da je debljina temelja jedne od kula bila čak 4 metra i da se u njegovu dnu nalazila prostorija za čuvanje hrane i pića, tzv. ledana.

Što je sve od predmetnih povijesnih izvora pronađeno na lokaciji staroga grada Pakraca? Navedite namjenu pronađenih nalaza. Objasnite zašto je debljina temelja jedne od kula bila čak 4 metra.

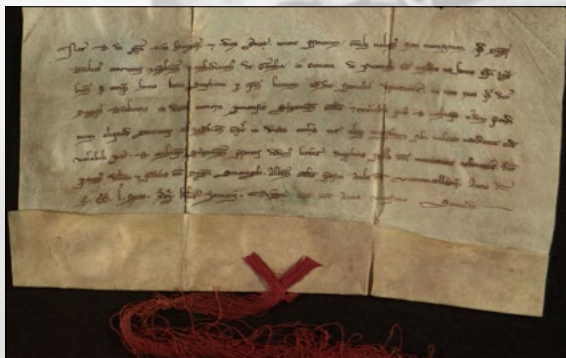
Rezultati arheološkog istraživanja: kamena topovska kugla, dio brončane cijevi topa i glinena posuda iz srednjeg vijeka
Institut za arheologiju Zagreb

Rad s povijesnim izvorima

1. Pred vama je dio teksta povelje o donaciji redu sv. Ivana iz 1238. godine. Pokušajte ga prevesti.

In nomine sanctae et individue trinitatis. Bela dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae... rex in perpetuum....donationes temporibus piaae memoriae Andreae patris nostri... de charissimi fratris nostri Colomani regis et ducis totius Sclavoniae voluntate, ac de praelatorum omnium baronum nostrorum...Domui itaque Hospitalis Ierosolymitan...de consilio, consensu et voluntate praedicti fratris nostri Colomani regis, qui tunc praesens fuit fere cum omnibus iobagionibus suis et venerabilium patrum Roberti Strigonensis archiepiscopi et Bartholomaei Quinquecclesiensis...terras quasdam et possessiones de dictis donationibus seu perpetuationibus concessimus et confirmavimus perpetuo pacifice possidendas, quarum nomina sunt haec...Item ultra Drawam concessimus eidem domui terram Petriz exemtam de comitatu de Posoga; sed si auri fodina fuerit ibi inventa, eximius frater noster Colomanus rex et dux totius Sclavoniae debet habere quintam partem eiusdem terrae.

2. Pred vama je dio teksta povelje o pakračkoj kovnici. Pokušajte ga prevesti.

„Nos Bela dei gracia Rex...tenore presencium omnibus volumus fieri manifestum, quod Magister Benedictus, canonicus Zagrabiensis et Archidiaconus de Guercha, in Camera de Pucruch....Datum per manus dilecti et fidelis nostri, Magistri Smaragdi Albensis ecclesiae prepositi, Aule nostre vicecancellerij. Anno domini MCCL sexto. XVII Kalendas Januarij. Regni autem nostri anno vicesimo secundo.“

3. Pročitajte priložene ulomke pisanih povijesnih izvora i odgovorite na pitanja.

a) Hrvatski plemić Ivan Zeremegh o pogibiji Krste Frankopna u rujnu 1527.

“Kada smo došli iz Ugarske u Slavoniju, zatekli smo kneza Krstu Frankopana u varoši Đurđevcu, koja je blizu rijeke Drave...Tu je knez skupljao čete protiv njemačke stranke, kako plemiće tako seljake...Dok je on skupljao vojsku, pošao sam uto na svoj dom kojega nekoliko godina nisam vidio. Knez, sabravši mnogo seljaka, oko 10.000, i vodeći sobom 3.000 konjanika, poduzeo je borbu protiv odmetnika svoga kralja Ivana, te je najprije navalio na Ludovika Pekrija, koji ga bijaše izranio. Pekrijevi kašteli Pakrac, Gušćerovac, Sveti Duh i Rasinja biše osvojeni i razvaljeni. Dok se knez time bavio, sabrala se i Ferdinandova stranka; vođa joj je bio ban Franjo Bačani, a uza nj ratovala su mnoga gospoda velikaši Kraljevina Hrvatske i Slavonije, kao Ivan Karlović, Petar Keglević, Zrinski, Slunjski, Blagajski, i drugi odlični plemići. Uz to pridružile su se njemu i znatne pomoćne čete Nijemaca iz Štajerske, Koruške i Kranjske. Čuvši knez za pripreme neprijateljske nije oklijevao, nego je na njih podigao vojsku, vrlo željan da što prije moguće stvar bojem odluči....Sam je knez obilazio vojne redove, bodrio vojnike... te nam visokim glasom govorio: „Mladići, dječaci, budite hrabra srca, sada se naučite kako treba neprijatelju odolijevati; neka vas ne straši vika, niti jeka topova i bubnjeva. To su slasti vojničkog života, a ne znaci užasa. Tko od vas ima mač, neka ga trgne, jer strašan je neprijatelju sjaj svijetloga oružja.“ Izrekavši ovo svratio se drugamo. Dok smo poredani išli javiše oni koji bijahu naprijed poslani da nigdje nisu mogli neprijateljske vojske zateći. Jer kad su doznali da je knez spreman, nisu se usudili s njime se ogledati, nego su brzo uzmakli...Nekako u vrijeme večernje Ivan Banić (Bánffy op.a.), Ivan Tahi i moj tast igrali se karata, a mi smo mladići do njih stajali, kad se iz grada oglesiše dvije bombarde, a malo zatim ručna puška. Nemalo zatim doleti momak knežev javljajući da je gospodar njegov ranjen zrn timerde. Kao gromom ošinuti i prestravljeni ostaviše igru i poletiše iz šatora. I mi podosmo za njima, i eto, kneza sjedeći na konju, kao da je neozlijeđen, dolazi. Priskoči Ivan Tahi i zapita ga kako mu je? Knez odgovori: „Kako se Bogu svidjelo“, i siđe s konja. Ivan Banić htjede mu pomoći, ali ga on zapriječi; premda je rana smrtna bila, ipak bez ičije pomoći uđe u svoj šator. Biše dovedeni kirurzi da ogledaju ranu i da ranjeniku pomognu, ako lijeka ima. ...Vrhovnu pak upravu povjeri Ivanu Tahiju kao mužu koji je na turskoj krajini odgojen i vidio mnoga preslavna djela ili je za njih čuo. Svi se zavjeriše da će učiniti kako zapovijeda. Ali se posve drukčije svršilo. Slijedeće naime noći (od 26. na 27. rujna op.a.) nije ostao ni jedan pješak u logoru... Čuo sam da se čitava vojska raštrkala, preostao je samo knez sa svojih 1000 konjanika. Ti su svoga već izdišućeg gospodara doveli do kaštela Martijanica, gdje je predobri taj muž umro (27. rujna op.a.). Nato ga metnuše u kola i stadoše voditi u Koprivnicu. Ali čuvši to njemačka stranka pohita za njim i sustavi ga na putu. Kaže se da je osobito Ludovik Pekri, kojemu bijaše mnoge gradove razvalio, mnogo pogrda na nj sasuo. Ali ga je zato Ivan Karlović, koji bijaše rođak knežev, ostrim riječima ukorio. ...Tako bi u pratnji supruge tijelo odvedeno u Modruše i časno u grobnici predaka pokopano.”

Tko su suprotstavljeni vojskovođe? Što se dogodilo sa vojskom kneza Krste Frankopana nakon njegove smrti? Zašto je Ludovik Pekry mrzio Krstu Frankopana?

b) Primirje između pristaša Ferdinanda Habsburškog i Ivana Zapolje u Slavoniji 1530.

“Mi Šimun, po Božjoj i apostolskoj milosti biskup zagrebačke crkve i Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije ban, Ivan Tahi gubernator priorije Vranske, Petar I. Erdedy, župan županije Željezne, kao i drugi neki vjerni podanici prejasnoga principa i gospodina Ivana (Zapolje op.a.) kralja Ugarske itd. s jedne strane, zatim Ludovik Pekri od Petrovine, vrhovni kapitan lakog konjaništva kraljevskoga veličanstva, Petar Keglević od Bužima, Ivan Kaštelanović od Svetoga Duha, Ivan, Krsto i Franjo Svetački, Nikola Pekri od Petrovine, Franjo Sekelj od Dobre Kuće, Ivan Golec od Sutiske, kao i neki drugi vjerni podanici preblagoga principa i gospodina Ferdinanda, isto Ugarske itd. kralja s druge strane, dajemo na znanje kako smo u subotu nakon blagdana blaženoga Franje ispovjednika stojeći jedni protiv drugih u logorima u blizini Dišnika i Novog Dvora; promotrivši i uzevši u obzir prolijevanje kršćanske krvi i međusobno bratsko ubijanje, koje je više godina među nama i drugim pripadnicima ovoga kraljevstva bjesnilo i do sada, ožalosti, potrajalo, pa da bi se takvo prolijevanje krvi i ubijanje uštedjelo i svaka nesloga smirila posredovanjem stanovitih dobrih ljudi, izabranih od nas iz sredine naše, utanači ovaj sporazum mira i sloge.... Dato 8. listopada, godine gospodnje 1530.”

Koje je područje središte sukoba? Koje spomenute sudionike građanskoga rata prepoznajete kao plemiće iz naše okolice?

Zadatci za ponavljanje

1. Sažeto objasnite nastanak grada Pakraca.
2. Zašto je pakračka utvrda izgrađena u nizini kada je većina utvrda tada građena na brdu?
3. Prema komu je pakračka utvrda dobila ime?
4. Tko su bili templari i ivanovci? Kojim su se djelatnostima bavili?
5. Opišite banski denar (lice i naličje).
6. Kojoj je županiji pripadao Pakrac tijekom najvećeg dijela srednjega vijeka?
7. Povežite protivnike iz lijevoga i desnoga stupca (npr. a1, b2...).

a. Ivan Talovac	1. nadbiskup Benedikt
b. Biskup Filip	2. Krsto Frankopan
c. Ludovik Pekry	3. Rustan-aga Čaklovački
d. Franjo Ilinić	4. Jan Vitovec

8. Kronološki poredajte događaje od starijeg prema mlađem brojevima od 1 – 5.

a. Nikola IV. Zrinski od kralja Ferdinanda dobiva Pakrac	_____
b. general Herberstein porazio Osmanlije kod Čaklovca	_____
c. vitezovi ivanovci kraljevskom darovnicom dobivaju <i>zemlju Pakrac</i>	_____
d. Osmanlije pod vodstvom Ulama-paše zauzimaju Pakrac	_____
e. prvi spomen kovnice banskog denara u Pakracu	_____

9. Kovnica u Pakracu osnovana je:

- a. u 12. stoljeću u vrijeme bana Beloša
- b. u 13. stoljeću za vrijeme bana Stjepana II.
- c. u 13. stoljeću za vrijeme bana Mikca

10. Pakrac je nastao u vrijeme vladavine kralja i hercega:

- a. Emerika i Andrije II.
- b. Ladislava IV. i Bele
- c. Bele IV. i Kolomana

11. Utvrdi u Pakracu gradili su:

- a. vitezovi templari u 13. stoljeću
- b. vitezovi ivanovci u 13. stoljeću
- c. teutonski vitezovi u 13. stoljeću

12. Jedina sačuvana srednjovjekovna crkva u bližoj okolini nalazi se kod:

- a. sela Toranj sjeverozapadno od Pakraca
- b. sela Gaj zapadno od Pakraca
- c. sela Dragović istočno od Pakraca

13. Banski denar bio je kovan u:

- a. zlatu
- b. srebru
- c. bronci

14. Kako se zvao prvi poznati upravitelj utvrde?

Sukobili su se u građanskom ratu koji je trajao od _____ do _____ godine.

Grb obitelji Pekry

Istraživačko-stvaralački zadatci

1. Pretpostavite koji bi problemi mogli zateći srednjovjekovnog putnika? Obrazložite ukratko.

2. Pokušajte istražiti na koje je načine čovjek u srednjem vijeku obavljao sljedeće poslove:

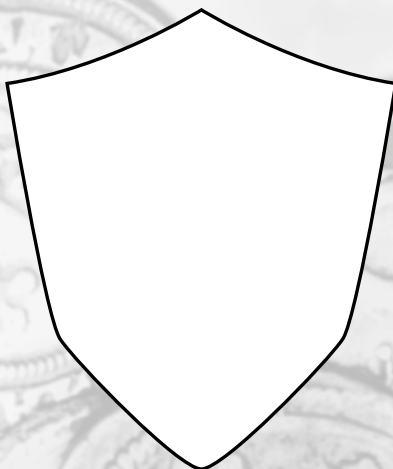
- a. čuvao mesne proizvode
- b. prao odjeću
- c. glačao odjeću
- d. prao posude

S obzirom na prikupljene rezultate istraživanja, pripremite kratko izlaganje za ostale učenike.

3. Što mislite kako biste u srednjem vijeku najbrže poslali poštu? Obrazložite svoj izbor.

- a. poštanskom kočijom
- b. golubom pismošom
- c. jahačem glasnikom

4. Zamislite da ste srednjovjekovni plemić. Osmisli kako bi mogao izgledati tvoj grb na štitu.

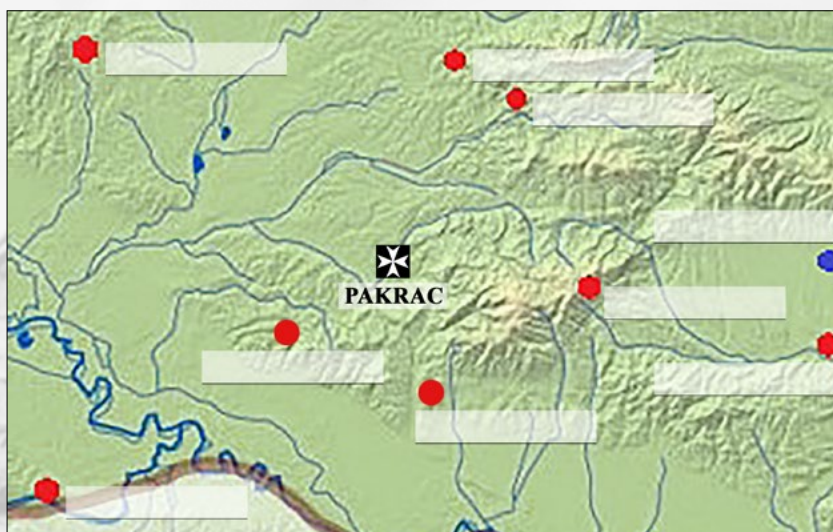
5. Pred vama je georadarska snimka tlocrta utvrde iz 2016. godine. Pretpostavite koji bi se objekti mogli pronaći unutar utvrde.

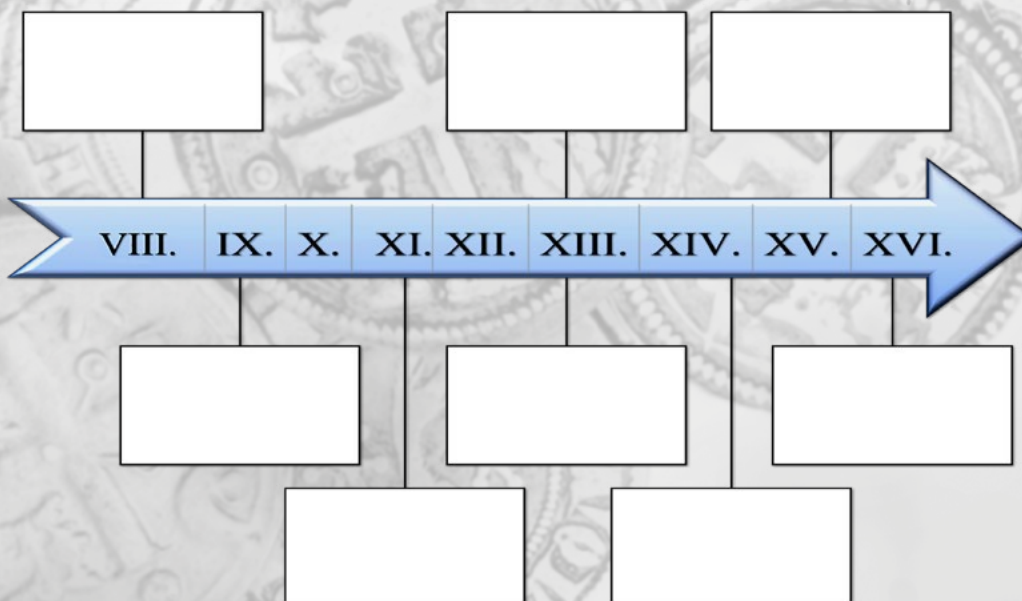
6. Na priloženoj slijepoj karti pronađite važne samostane. Upišite njihove nazive.

7. Na priloženoj karti pronađite važnije utvrde i upišite njihove nazive.

8. Popunite okvire uz vremensku lentu godinama ili događajima važnima za našu zavičajnu povijest.

9. Zamislite se u ulozi srednjovjekovnoga obrtnika ili službenika nastanjenoga u pakračkoj utvrdi. Opišite jedan svoj dan. Poslužite se činjenicama iz udžbenika, ali i općim saznanjima o načinu života u srednjemu vijeku. Neka vaš opis bude oblikovan kao tekst u prvom licu.

10. Izaberite jednu osobu čije su se odluke ili postupci pokazali presudnima za tijek povijesti srednjovjekovnoga Pakraca. Zamislite se u ulozi novinara i intervjuirajte tu osobu. Pripremite deset pitanja koja biste postavili svom sugovorniku.

Enigmatski kutak

1. U osmosmjerci pronađite i zaokružite zadane pojmove.

BANOVAC, BELA, BIJELA, BEREK, GRANICA, HUGO, IVANOVCI, KOLOMAN, KUNA, NOVAC, OBRANA, PAKRA, PEKER, SREBRO, TEUTONCI, UTVRDA, VITEZ, VRANA

R	A	V	C	I	C	N	O	T	U	E	T	P	A	A
J	B	U	P	N	S	L	O	G	U	H	N	A	K	J
J	B	I	F	L	D	Y	R	O	T	O	B	G	P	L
V	I	Z	J	O	N	A	M	O	L	O	K	G	O	J
Z	D	A	N	E	L	K	D	E	V	I	T	E	Z	F
N	S	S	N	K	L	P	M	U	O	I	H	C	B	C
R	P	R	T	A	P	A	E	C	M	K	I	B	V	A
C	M	Z	E	L	R	F	Z	R	A	C	R	K	N	V
O	P	G	V	B	A	B	T	M	V	B	O	U	O	O
R	E	D	R	F	R	F	O	O	E	G	N	N	V	N
P	K	R	A	U	I	O	N	T	D	U	S	A	A	A
A	E	B	N	D	F	A	G	U	B	Q	J	B	C	B
K	R	B	A	H	V	B	E	R	E	K	T	E	S	D
R	P	H	G	I	A	D	R	V	T	U	G	L	Z	V
A	U	V	A	T	J	G	R	A	N	I	C	A	J	H

2. Uz pomoć opisa i okomito upisanoga pojma riješite ispunjaljku.

- Ban za čije je vladavine utemeljena kovnica novca

S

- Herceg "čitave Slavonije" iz dinastije Arpadovića

L

- Hrvatsko-ugarski kralj iz dinastije Arpadovića

A

- Srednjovjekovni ratnik

V

- Poglavar samostana u nekim crkvenim redovima

O

- Broj koji se prema vjerovanju vezuje uz nesretni petak

N

- Nekoć glavni grad Ugarske

I

- Sveti grad; u srednjovjekovlju "pupak svijeta"

J

- Ratnici za oslobođenje Kristova groba

A

3. Premetanjem slova složite pojmove vezane uz našu zavičajnu povijest.

ANICI ZID

TA Č JE SVE

NEBRASKI DAN

ABAN I SVILA

CESTIĆ

4. Rebusi

”

+

Postavka: 6, 3

Rješenje:

--	--	--	--	--	--	--	--

Đ=Č

+

Postavka: 3, 5

Rješenje:

--	--	--	--	--	--	--	--

+

Đ=DŽ

34550

Postavka: 3, 3, 6

Rješenje:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

+

N=C

Postavka: 3, 4

Rješenje:

--	--	--	--	--	--	--	--

Analiziraj lice i naličje banovca**Pojmovnik**

arhiđakonat – biskupijska teritorijalna jedinica pod upravom arhiđakona (najviša kaptolska služba i čast; pomaže biskupu upravljati biskupijom, osobito materijalnim dobrima)

neolitik – mlađe kameno doba; razdoblje prvih prapovijesnih zajednica utemeljenih na proizvodnji hrane i pripitomljavanju životinja (otprilike od 8000. do 3500. g. pr. n.e.)

Istraži značenje ostalih pojmova.

srednji vijek

arheologija

Avari

Avaroslaveska kultura

Preceptor

Priorat

Pastoralni rad

Hereza

Autonomija

Migracija i Depopulacija

Gotički stil

Samostan

Patrijarhalno društvo

Stećak

Sandžakbeg

srehat

Pašaluk

Harambaša

Hajduk

Rekonkvista

Gubernator

Princip

Kaštel

Bombarda i lumbarda

